

"זהות" – הרהורים בעקבות ספרו של מילן קונדרה

צילה טנא

המוחצנים של זהותנו האישית, למסכות שאנו עוטים על עצמנו בסביבות שונות ובפני קהלים שונים במודע או שלא במודע. גם הגיבורה בסיפור זה משתנה חליפות בתפקידיה המגוונים, ולעתים נדמה שהיא הולכת ו"מאבדת" את עצמה אל מול הדמויות השונות בחייה - האחרים הם אלה החושבים אותה, מדמיינים אותה,

מנסים לזהות את עולמה הפנימי ואת הפנטזיות הפרטיות שלה, ובו-בזמן גם מעצבים ויוצרים אותה על פי צורכיהם האישיים. השאלה הקשה העולה בתיאור חוויית הזהות הפלואידית של שנטאל ובתיאור תפיסתם המשתנה של האחרים אותה, היא: האם בכלל קיימת היכן

שהוא בעומק, בגרעין ההוויה שלה, שנטאל אמיתית, אותנטית ומגובשת או שהיא אינה אלא כל כולה זהויות מושאלות, מדומיינות ומשוערות של האחרים אותה או שלה את עצמה?

בתחילת הספר אנו מוצאים את שנטאל בעיר קטנה, שבה היא וידידה לחיים, ז'אן מארק, בחרו באופן אקראי לחלוטין כמקום לנפוש בו. הוא יצטרף אליה בהמשך, אך עד שיגיע היא נמצאת שם לבדה, "ממתינה שמישהו יבחין בה", אך כיוון שכולם מסביבה עסוקים בענייניהם, שנטאל אינה זוכה בתשומת הלב הנחוצה לה והיא מתחילה לחוש את חרדת "איבוד הזהות". היא נזכרת בבהלה בתוכנית מעוררת החלחלה שבה צפתה על אודות אלה ש"נראו לאחרונה" ונעלמו מבלי להותיר עקבות ואף על פי שהיא קיימת ונושמת, היא חשה "נעלמת" נוכח היעדר ההתייחסות של הסביבה החיצונית אליה. ההתעלמות של הסובבים אותה גוררת את חרדת ההיעלמות שלה, ואני תוהה כמה נורא, כיצד זה אישה

ההחלטה להקדיש את החוברת הנוכחית של פסיכואקטואליה לתאוריית העצמי של קוהוט החזירה אותי אל ספרו המעניין של מילן קונדרה "זהות" מ-1998. בספרו הוא מציג בפנינו את הטלטלות בתחושת הערך העצמי המתרחשות בחייה של גיבורת הספר, נוכח היעדרן של חוויות ה"מתקפות" את קיומה.

מילן קונדרה, סופר צ'כי, איש רוח ולוחם חופש, גלה מארצו לצרפת על רקע מאבקו במשטר הצ'כוסלובקי וכך איבד את משרתו שם כפרופסור במכון ללימודי קולנוע. כתביו נאסרו לפרסום בארצו שלו, אך תורגמו לשפות רבות ופורסמו בעולם כולו. ספרו הידוע "הקלות

הבלתי נסבלת של הקיום" אף זכה לגרסה קולנועית בשנת 1988 בבימויו של פיליפ קופמן ובכיכובו של דניאל דיי-לואיס. במאי 1985 הוענק לו בארץ פרס ירושלים לחירות האדם. ספרים רבים שלו תורגמו לעברית וזכו לתהודה גדולה. האחרון שבהם "חגיגת אי-המשמעות" יצא לאור לאחרונה לאחר 14 שנים של שתיקה, כשהוא בן 85. כל ספריו של מילן קונדרה עוסקים בצורה זו או אחרת בזהותו של האדם ובמהות הקיום האנושי.

בספרו "זהות" הוא עוסק בשאלת זהותה של הגיבורה שנטאל - אישה מצליחה באמצע החיים, על סף שנות החמישים, המצויה בראשיתו של קשר חדש עם בן זוגה ז'אן מארק, לאחר סיום נישואין אומללים ופרידה כפויה מילדה היחיד שמת בדמי ימיו. שנטאל עוסקת בפרסום ונראה שהמקצוע שבחר עבורה הסופר אינו מקרי כלל ועיקר ומייצג במידה רבה את הדגש על התדמית החיצונית, המאפיין, לתפיסתו, את התרבות המערבית. קונדרה מתייחס בכמה וכמה מספריו לחלקים

קונדרה מתייחס בכמה וכמה מספריו לחלקים המוחצנים של זהותנו האישית, למסכות שאנו עוטים על עצמנו בסביבות שונות ובפני קהלים שונים במודע או שלא במודע

מהר מאוד עולה מחדש חרדת ההיעלמות, הנקשרת הפעם בעיקר להכרה הפתאומית באובדן האטרקטיביות שלה כלפי בני המין השני. עכשיו היא אומרת לעצמה: "אני חיה בעולם שבו הגברים שוב לא יסובבו את מבטם אחרי לעולמים", ונראה כי זהותה כאישה יפה ונחשקת מתבטלת במחי יד עם האמירה הזאת. הביטחון שלה בנשיותה ישוקם במעט בהמשך רק הודות למסירותו של אהובה, ז'אן מארק, אשר בהיותו מודע לתהליכים האישיים הקשים שהיא עוברת מחליט לעשות מעשה. וכך, ביום בהיר אחד מתחילה שנטאל לקבל מכתבים לוחטים ממעריך אלמוני, בתיבת הדואר שבדירתה, ונראה כי די במכתבים אלה כדי להעיר בה תשוקות ואיוויים נסתרים, אהבה מחודשת לעצמה ולגופה וביטחון במיניותה ובנשיותה הכובשת. עם זאת, היא חייבת להתחקות על עקבותיו של המעריך האלמוני שלה, כי בלעדי זה תתקשה להעריך נכונה את עוצמת נשיותה. האם זהו הגבר השחור החצוף אשר התגרה בה בצחוקו באוטובוס בדרכה הביתה? או הצעיר המרשים והמסתורי שאותו ראתה כמה פעמים יושב לבדו מהורהר בבית הקפה השכונתי? או שמא חלילה זהו הקבצן העלוב שעל פניו היא עוברת כמעט כל יום ומבטיו מלווים אותה בהתרפסות? עם חילופי הפנים שאותם לובשת פנטזיית כותב המכתבים המסתורי מתחלפות להן התחושות של שנטאל לגבי עצמה, כאילו אין קיום לנשיותה, אלא בעיני כותב המכתבים בלבד, וכמידת ערכו וחשיבותו שלו מתעצמת או מצטמצמת תחושת הערך שלה בעיניה.

בספרו "העצמי כפרויקט עיצוב" (עם-עובד, 2005) עוסק קרלו שטרנגר בהשפעה שיש לשינויים התרבותיים מרחיקי הלכת שחלו בשני העשורים האחרונים על תהליך יצירת הזהות. השינוי העיקרי שעליו הוא מצביע הוא זה של הבחירה שהאדם לוקח לעצמו בעיצוב זהותו העצמית והחופש והגמישות המאפשרים לו התהוות תמידית יצירתית ללא גבולות או מגבלות. הדילמה העולה אל מול קריאת ספרו של קונדרה "זהות" היא שאלת מחירה של החירות הזאת. האם הדחף הזה שלנו לעצב את עצמנו, להגדיר את עצמנו מחדש בעינינו ובעיני האחרים, לעולם אינו מאפשר לנו, בעצם, לנוח על זרי הדפנה, להסתפק או אף להתגאות בהישגים מוקדמים שלנו ולהרגיש חסינים ובלתי פגיעים נוכח אירועים משבריים או מול תנאים משתנים? האם כגודל ההיווצרות וההשתנות התמידית כך גם עוצמת הפירוק וההרס ותחושת החרדה, האובדן והאינון?

בוגרת, מתפקדת ומצליחה, "מתאינת" במחי יד בהיעדר התייחסות והתכוונות של האחר כלפיה.

אין פלא אפוא שכבר באותו לילה גורמת לה חרדת ההיעלמות לחלום חלום עמוס בדחיסות בדמויות מעברה, דמויות המחפשות את קרבתה וזקוקות לה. בסיום חלומה היא אף מנושקת בחוזקה על פיה על ידי אשתו החדשה של בעלה לשעבר, כשזו מחליקה את לשונה אל בין שפתיה, ונראה כי תחושות התיעוב והמיאוס שאותן היא חשה בחלום בשל קרבת היתר, החודרנות והפולשנות הפיזית והרגשית, הן כאין וכאפס אל מול החוויה המאיימת של ההיעלמות עמה הלכה לישון. את סימני המגעים הכפויים היא מסירה במהירות מיד עם יקיצתה על ידי חיסוי של הפה וגרגור ארוך במים ליד הכיור, אך את חרדת האינון לא תוכל למחוק שנים ארוכות.

לא פלא אפוא שז'אן מארק המחפש את שנטאל בחוף ימה של עיירת הנופש טועה שוב ושוב בזיהויה, כפי שהיה מתקשה בכך גם בעבר בהגיעו לאסוף אותה ממקום עבודתה. כי אולי היא באמת, כפי שהדבר מצטייר בעיני רוחו, גם האישה הזקנה, הקמוטה והמרושעת שאותה הוא רואה ממרחק, וגם אותה פרסומאית יהירה וקרירה הנגלית לעיניו כשהוא פוגש בה במשרדה, אותה אישה כנועה שהייתה בעבר כאשר חייתה לצדו של בעלה הבלתי אהוב ומשפחתו הפרובינציאלית והחודרנית, וגם אותה אישה אהובה ונחשקת שפגש בדירתה הנאה. וכך מסכם מילן קונדרה את חיפושיו של ז'אן מארק אחרי ה"שנטאל" המיוחדת שהוא חפץ בה:

"תמיד זה כך: למן הרגע שבו הוא רואה אותה ועד הרגע שבו הוא מזהה אותה כאהובתו, עליו לחצות כברת דרך. בפגישתם הראשונה בהרים, התמזל מזלו להימצא בחברתה ביחידות כמעט מיד. האם היה מזהה בה את האהובה, אילו בילה זמן ממושך בחברתה במחיצת אחרים, לפני אותו מפגש בארבע עיניים? אילו הכיר אותה רק בעטותה את הפרצוף שהיא חושפת לפני עמיתיה, לפני מנהליה, לפני העובדים הנתונים למרותה, האם אותו פרצוף היה מרגש אותו ושובה את לבבו? לשאלות אלה אין לו תשובה."

למרות העייפות קמה שנטאל בבוקר שלמחרת (טרם פגשה את ז'אן מארק), נחושה בדעתה לפגוש את עצמה ואת האחרים. היא מתוודעת אל המטיילים סביבה לאורך שפת הים, כשהיא מדמיינת את סיפוריהם האישיים, אך